

Argument för ansvarsförhållanden på internet

Viktiga aktörers ställning till ansvarsförhållanden för mobbning i sociala medier

Erik Pilhage

Handledare: Lina Sturfelt & Andrea Karlsson

MRSK30, VT 2013

Avdelningen för mänskliga rättigheter

Historiska institutionen, Lunds Universitet

Omfång: 9741

Abstract

This essay aims to present the way in which relevant organizations in Sweden argues for who's got a responsibility towards children when they're victims of bullying in social medias. This essay does not want to examine if the way we're dealing with children who're victims of cyber bullying is effective or not, nor do I claim to put forward recommendations for a 'better way' to divide responsibly between organizations.

I use argument analysis to highlight the main arguments for who's got responsibility in this context. I examine reports, policies and other documents from Swedish NGO:s working for children's rights, Swedish authorities and the social media network Facebook to answer this essays' question.

I conclude that these organizations lay most of the responsibly on the schools, parents and the government. Only Facebook puts any responsibility on corporations to work for a safer internet for children. I finish off by analyzing why these organizations don't put responsibly on corporations and what the mayor issues are with the way this question is talked about in my materials.

Key words: Facebook, BRIS, Friends, Skolverket, CSR, nätmobbning, emobbning, internetmobbning, ansvar, argumentationsanalys, företagsansvar.

Innehållsförteckning

1.0 Bakgrund	4
1.1 Barnens odiskutabla rättigheter.....	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Källkritik.....	6
1.4 Undersökningsmaterial och avgränsningar.....	6
2.0 Utgångspunkt: tidigare forskning och teori.....	7
2.1 Att utkräva ansvar på internet	7
2.2 Ansvar för att skydda mänskliga rättigheter	8
2.3 Corporate Social Responsibility, CSR.....	9
2.3.2 CSR och mänskliga rättigheter	10
2.4 EU Kids Online	11
3.0 Metod: Argumentationsanalys	12
4.0 Undersökningen	13
4.1 Facebooks ställning	15
4.2 BRIS ställning.....	18
4.3 Friends ställning	19
4.4 Skolverkets ställning.....	20
5.0 Diskussion.....	22
5.1 Bristen på företagsansvarsuttryck.....	22
5.2 Vad är problemet med hur vi talar om ansvar?	24
6.0 Sammanfattning.....	26
Litteraturlista	28

1.0 Bakgrund

- varför denna undersökning?

Denna uppsats har som syfte att utreda hur centrala aktörer argumenterar för vem som har ansvar för barns rättigheter på internet. I fokus kommer sociala medier att stå, framförallt Facebook. Anledningen är enkel, Facebook är Sveriges överlägset dominerande sociala nätverk.¹ Genom att undersöka de olika aktörernas kommunikationsmaterial så kommer jag att dra slutsatser kring hur det dominerande samtalet förs för vem som har ansvar för barns rättigheter på internet.

1.1 Barnens odiskutabla rättigheter

Få saker är så odiskutabla som barns rättigheter. FN:s Barnkonvention från 1989 har ratificerats av 193 stater – endast USA och Somalia står utanför denna del av folkrätten.² Barns rättigheter är helt enkelt så pass självklara att den ofta så politiskt polariserade världen stämt upp i ett rungande ja på frågan huruvida de existerar eller inte.³

Barnkonventionen sätter barnet i första rummet. Begreppet ”barnets bästa”, som kommer ur konventionens 3e artikel, har kommit att bli systematiskt använt i allt ifrån barnuppfostran till skilsmässodispyter. Barn anses vara särskilt viktiga att skydda och i flertalet länder har barn rättigheter långt innan de ens har fötts.⁴

Fixeringen vid barnets värde syns också i hur vi talar om exempelvis barnsoldater och pedofili. Ingen krigsherre är värre än den som använder barnsoldater och inget brott är så avskytt som brott, speciellt sexuella sådana, begångna mot barn.

Att barns rättigheter systematiskt kränks är ingenting nytt. Våld i hemmet drabbar i störst utsträckning kvinnor och barn, och barn med föräldrar som av olika anledningar inte kan ta hand om dem hamnar ständigt i kläm.

Men det finns en ny arena för kränkningar av barns rättigheter och den stavas internet. Undersökningar visar att över 90 procent av barn i åldrarna 13-18 år använder sociala

¹ Olle Findahl, *Svenskarna och internet*, 2012, Ödeshög, s. 7. Återfanns 28/5 på <https://www.iis.se/docs/SOI2012.pdf>

² Judith Bessant, *International law as remedy: when the state breaches child protection statutes*, 2011, Victoria, s. 260.

³ I preambeln till Barnkonventionen står bland annat att läsa att ”[...] beaktar att behovet att ge barnet *särskild* omvårdnad fastslagits i 1924 års Genève-deklaration[...].”

⁴ I Sverige har barnet exempelvis rätt till liv efter vecka 18 då endast särskilda skäl får framkalla en abort.

nätverk.⁵ Internet har revolutionerat kommunikationer, logistik, handel, informationsutbyte och mycket mer än vad som ges utrymme till här. Internet har öppnat dörrar som ingen trodde var möjliga att öppna. Detta har också inneburit att det har blivit avgörande för företag och staters överlevnad att vara i pole position på internet. Stora företag som inte hänger med i utvecklingen går i konkurs, och arabiska våren bevisar att detsamma gäller för hela stater.⁶

Tesen för denna uppsats är att detsamma gäller för rättighetsanspråk. Att hävda ens rättigheter på det nya forumet internet är och kommer att fortsätta vara en central kamp för människorättsvetare i det nya millenniet.

Har barn några rättigheter på internet? Svaret är Ja. Du kan få dina rättigheter kränka på internet. Men hela fenomenet barns rättigheter är något som i mångt och mycket utgår från att barnen endast är offer, inte förövare, och att vem som är ett offer och vem som har skyldigheter gentemot barnet är bestämt över barnens huvud. Vuxna människor bestämmer, helt enkelt.

På internet är barnen förstahandsaktörer utan övervakare. Detta är inte fallet i hemmet, skolan eller på idrottsträningen. Detta gör barns agerande på internet unikt. Det gör också att ingen hävdar barns rättigheter i vardagen. Det är ju de vuxnas jobb.

1.2 Syfte och frågeställning

Denna uppsats har som syfte att belysa hur de aktörer jag valt att undersöka argumenterar för ansvarsförhållanden i fråga om mobbning i sociala medier. Jag vill utreda hur mina valda undersökningsobjekt i sina respektive rapporter, policydokument, debattartiklar och annan kommunikation argumenterar om nätmobbning och ansvar. Min frågeställning är på vilket sätt argumenterar relevanta aktörer för ansvarsförhållanden kring mobbning i sociala medier? och med dessa argument så vill jag svara på följdfrågan 'vem eller vilka aktörer ges störst ansvar för att bekämpa nätmobbning i mitt material?'

Eftersom jag ser dessa kränkningar som resultatet av ett system snarare än några enskilda individers handlingar, så är det viktigt att utreda systemet, inte enskilda fall eller enstaka avvikelser från den dominerande diskursen. Undersökningar kommer således ha ett översiktligt perspektiv där jag söker generella svar på vad den dominerande diskursen och viktigaste argumenten är gällande ansvar för barns rättigheter på internet.

⁵ Findahl, 2012, s. 18.

⁶ Den revolution i många arabiska länder med början våren 2010, som mobiliserades mycket tack vara sociala medier.

1.3 Källkritik

Allt material som används i denna uppsats är sådant material som mina undersökningsobjekt valt att publicera offentligt. Jag får därför utgå ifrån att det som står i detta material är korrekt och genomtänkt och därför kan användas för att dra generella slutsatser om en aktörs argument för ansvarsförhållanden i fråga om mobbning i sociala medier.

Eftersom allt material är offentligt sådant så antar jag också att organisationerna vill lyfta fram sig själva. Detta är kanske framförallt sant i relation till de dokument jag analyserar från Facebook. Men eftersom min uppsats syfte inte är att se till huruvida de ansvarsförhållanden som aktörerna uttrycker är effektiva så är det inte av intresse för mig att se huruvida Facebooks policys och ansvarstagande har genomslag i praktiken. Det material jag valt att analysera är producerat av erkända ngo:er, företag och myndigheter. Jag anser därför att det är material som har hög trovärdighet.

Jag väljer att inte göra ett långt avsnitt om källkritik eftersom denna uppsats syfte är att belysa de olika aktörernas teser kring ansvarsförhållanden för mobbning i sociala medier. Om mitt syfte hade varit att undersöka effektiviteten i arbetet mot internetmobbning så hade källkritiken spelat en viktigare roll.

1.4 Undersökningsmaterial och avgränsningar

Jag kommer att fokusera på några centrala aktörer med möjligt ansvar för internetmobbning. Dessa är Facebook, ngo:er som BRIS och Friends samt ansvariga myndigheter som Skolverket, Barnombudsmannen och Barn- och elevombudsmannen.

Aktörerna är valda på grund av att det är dessa som för det första producerar material om internetmobbning, för det andra som har makt i frågan och för det tredje är de som andra aktörer pekar ut som ansvarstagare.

Materialet kommer bestå av rapporter från nämnda aktörer, exempelvis BRIS "it2011-rapport", Friends "nätrapport 2013", Skolverkets allmänna råd och Facebooks policydokument. Även debattartiklar från Friends och Barnombudsmannen utgör primärmaterial för denna uppsats.

Ursprungligen var tanken att även material från Föräldraföreningar skulle utgöra en del av undersökningen. Men på grund av bristfälligt material på området, möjligen på grund av bristande konsensus, så har denna aktör fått strykas från analysen.

Undersökningen kommer helt att fokusera på internetmobbing som sker mellan två barn (det vill säga personer under straffmyndig ålder) och utreda hur olika aktörer argumenterar för ansvarsförhållanden kring ansvar för internetmobbing. Det innebär att jag inte vill undersöka ansvarsförhållanden i fråga om exempelvis grooming. Jag kommer inte att väga in några för undersökningen ointressanta faktorer så som kön, mobbingens karaktär eller mobbingens utsträckning. Denna uppsats ämnar till att undersöka argument för ansvarsförhållanden, inte offren eller deras situation. Uppsatsen ämnar inte heller att komma med något förslag på förändring, värdera hur olika aktörer arbetar mot nätmobbing eller värderande uttryck för huruvida vissa aktörer har 'rätt' eller 'fel' när de argumenterar för ansvarsförhållanden. Syftet är enbart att undersöka dessa förhållanden och att dra slutsatser om just samtalet, inte om samtalets effektivitet. Däremot kommer diskussionsavsnittet att ta upp samtalets relevans och eventuella brister jag anser det ha.

2.0 Utgångspunkt: tidigare forskning och teori

Den tidigare forskningen som definierar vart i forskningspusslet mitt bidrag passar in och mitt val av teoretiskt perspektiv på ansvarsfrågan för mobbing i sociala medier är för tätt sammanflätade för att rättfärdiga två separata avsnitt. Därför kommer jag att presentera den forskning som har format mitt perspektiv inför uppsatsens frågor. Denna forskning är sådan om ansvar för rättigheter generellt, företagsmässigt ansvar för rättigheter samt intressant problematik som är specifik för internet. Den forskning som presenteras i detta avsnitt kommer sedan att genomsyra både min undersökning men även diskussionsavsnittet av denna uppsats. Jag har därför även valt att presentera sådant material som jag vill ta spjörn mot i diskussionen i detta avsnitt. Jag vill dock poängtera att inte all av den forskning som presenteras nedan kommer ha en explicit roll i min uppsats. En del har endast som syfte att hjälpa läsaren förstå min personliga utgångspunkt när jag angriper mitt material.

2.1 Att utkräva ansvar på nätet

Internet har i vissa avseenden försvårat frågor om ansvar för exempelvis kriminella handlingar. I Sverige gäller samma lagar på nätet som i den fysiska världen, men som Lisa Bjurwald noterar i sin bok "Skrivbordskrigarna" så erbjuder anonymiteten på nätet ett nästintill hundra procentigt skydd för de som begår brott på nätet. Genom att sajter väljer att placera sina servrar i andra länder så kan de komma undan med att förtala, hota och hetsa.⁷ Vidare nämner hon att den juridiska utveckling är allvarligt eftersatt på internet och lyfter

⁷ Lisa Bjurwald, *Skrivbordskrigarna*, Natur & Kultur, Stockholm, 2013, s. 181.

problemet med att debatten, snarare än att handla om hur det ska lagstiftas mot kränkningar på nätet, handlar om hur yttrandefriheten inskränks av sådana initiativ.⁸ Inte ens det rent juridiska ansvaret är alltså särskilt tydligt på internet.

Det är viktigt att vi bär med oss den kunskap Bjurwald ger oss även i frågor om ansvarsförhållanden kring mobbning i sociala medier. Bjurwalds bok handlar om hur högerextrema krafter utnyttjar nätet för att sprida propaganda, men hennes exempel på det området är viktiga lärdomar även för denna uppsats syfte. Framförallt är det viktigt att vi bär med oss hur internet är en domän som är kontroversiell; å ena sidan oreglerad med krav på stramare regler, å andra sidan skyddad av yttrandefriheten under många staters nationella lagstiftning. Att det juridiska ansvaret inte är tydligt på nätet är självfallet också relevant för uppsatsen då nätmobbning också ska lyda under ett juridiskt ramverk som, precis som Bjurwald förklarar, är detsamma som det som gäller i exempelvis skolan.

Det är också viktigt att vi bär med oss kunskapen om att trots att internet i sin natur är globalt så lyder det inte under ett gemensamt juridiskt, eller moraliskt, regelverk. Detta gör att det är väldigt svårt att driva juridiska processer mot företag som agerar i huvudsak på internet. Detta är en av de drivande anledningarna till att jag anser att denna uppsats behövs.

2.2 Ansvar för att skydda mänskliga rättigheter

David Miller, som är professor vid Nuffield College som är en del av Oxford University, har forskat på området ansvar för mänskliga rättigheter. Hans forskning vill reda ut vem som har ansvar för att försvara mänskliga rättigheter på den internationella arenan.⁹

Han skriver att en möjlig lösning för att reda ut vem som har ansvar för att skydda offren när mänskliga rättigheter kränks är att det finns en auktoritet med makt att ge andra agenter uppgifter. En annan lösning vore att det finns delade normer som identifierar en agent som ansvarig för att leda motaktion mot förövaren.¹⁰

Millers forskning är som sagt gjord på den internationella arenan och han lyfter fram frågor om humanitära interventioner i sin artikel 'The Responsibility to Protect Human Rights'. Aktörerna här är frivilligorganisationer och framförallt stater. Men hans syn på ansvar kan appliceras på andra sammanhang. Miller talar om att ansvar för att skydda mänskliga rättigheter kan hanteras på två sätt: antingen genom att den starkaste, mest effektiva, aktören

⁸ Bjurwald, 2013, s. 182.

⁹ Miller, *The responsibility to protect Human rights*, Oxford, 2006, s. 3.

¹⁰ Miller, 2006, s. 4.

själv agerar mot problemet. Det andra alternativet är att ansvaret delas mellan olika agenter samarbetar för att lösa problemet.¹¹

För Miller uppstår det då problem när stater inte agerar, eller aktivt agerar på ett sätt som kränker sina egna medborgares rättigheter. En utgångspunkt för Miller är i detta fall att alla människor har skyldigheter för att andra människors rättigheter inte ska kränkas. I dessa fall finns det för Miller två tänkbara lösningar: den volontära lösningen, där varje individ väljer för sig själv på vilket sätt han eller hon vill bidra till en lösning, eller den kontraktuella lösningen där medborgarna själva kommer överens om hur de vill ta ansvar för en specifik fråga, genom att ingå avtal som ger kollektiv makt (exempelvis genom en global skatt som går till frivilligorganisationer som därmed får kapacitet att agera).¹² Men Miller avslutar med insikten att det är föga troligt att någon av dessa två lösningar är särskilt troliga att uppstå, och att det därför är staters roll att upprätthålla mänskliga rättigheter.¹³

2.3 Corporate Social Responsibility, CSR

Litteraturen om Corporate social responsibility, fritt översatt till företagsmässigt socialt ansvar, har inte någon generell konsensus om vilken roll CSR ska spela för företags agerande. Garriga och Melé definierar i sin artikel '*Corporate Social responsibility theories: Mapping the territory*' fyra typer av CSR som de anser vara de mest relevanta teorierna inom fältet. Den första kallar de för 'instrumentella teorier' som antar att företag endast tillämpar sitt sociala ansvar när det genererar intäkter. Den andra teorin kallar de för 'politiska teorier' som betonar företags sociala makt och därmed anser att företag även har ett socialt ansvar. Den tredje gruppen kallas för 'integrativa teorier' och dessa teorier anser att företag bör integrera sociala krav eftersom de förlitar sig på samhället för dess fortsatta tillväxt. Den fjärde och sista gruppen kallas för 'etiska teorier' som betonar de etiska värdena som binder samman samhället och företag. Företag bör alltså enligt dessa teorier ta på sig ett socialt ansvar på grund av ett etiskt ställningstagande.¹⁴

¹¹ Miller, 2006, s. 9.

¹² Miller, 2006, s. 9.

¹³ Miller, 2006, s. 10-11.

¹⁴ Garriga & Melé, 'Corporate Social responsibility theories: Mapping the territory', *Journal of Business Ethics*, augusti 2004, s. 51-53.

2.3.2 CSR och Mänskliga rättigheter

Henry Shues tredelade ansvarsmodell för rättigheter, lanserad i hans bok 'Basic Rights', talar om att varje rättigheter har tre typer av korrelerande skyldigheter; nämligen att respektera, det vill säga inte beröva någon annan på dess rättigheter, att skydda, det vill säga att värna en annan persons rättigheter från att berövas, samt att förverkliga rättigheter där de kränkts eller aldrig blivit uppfyllda.¹⁵ Denna typologi använder Florian Wettstein i sin artikel 'CSR and the Debate on Business and Human Rights: Bridging the great Divide' som ämnar till att binda ihop debatterna om corporate social responsibility, CSR, och mänskliga rättigheter. Dessa tre ansvarsområden ser inte likadana ut för alla och är asymmetriska; det vill säga, olika aktörer måste uppfylla dessa tre ansvarsområden på olika sätt och i olika stor mängd. Vi har, enligt författaren, alla ett ansvar för att upprätthålla dessa tre ansvarsområden. Men detta gör vi som kollektiv, och att då tilldela de med stor makt och kapacitet detta ansvar är att fullfölja vår del av ansvaret.¹⁶

Företag, som har stor makt och kapacitet, har därmed ett ansvar för att upprätthålla rättigheter. Men hur ser detta ansvar ut; är det enbart att respektera, det vill säga att inte kränka någons rättigheter, eller har företag även ett ansvar att skydda och/eller att förverkliga rättigheter?

Enligt författaren så är skyldigheten att respektera andra rättigheter universell och därmed även gällande för företag. Han lyfter sedan fram företags ökade makt för att argumentera för att företag även har ett ansvar att försvara rättigheter. För att argumentera för att företag även kan ha ett ansvar för att förverkliga rättigheter så vänder sig författaren återigen till idén om kapacitet; om en aktör har kapacitet att förverkliga rättigheter, så har aktören även ett ansvar att göra just detta.¹⁷ Författaren anser att företag har en social roll att spela i det globala samhället som en kraft för att verka för mänskliga rättigheter.¹⁸ Det som Wettstein presenterat i denna artikel har direkt relevans när jag tittar på hur Facebook arbetar med rättigheter.

En grundläggande CSR-teori kommer att appliceras på Facebooks ställningstagande kring ansvar för barns rättigheter på internet. Då teorifältet som nämnt är splittrat och svårt att nå konsensus, så kommer jag att använda teorin för att se vilket sorts socialt ansvar Facebook tar för sina användare. Jag kommer alltså inte att analysera huruvida det ansvar de tar är av ekonomiskt intresse (genererar intäkter), utan enbart se till det faktiska sociala ansvar

¹⁵ Shue, Henry. *Basic rights: subsistence, affluence, and U.S. foreign policy*. Princeton, N.J.: Princeton U. P., 2006.

¹⁶ Florian Wettstein, 'CSR and the Debate on Business and Human Rights: Bridging the Great Divide', *Business Ethics Quarterly*, oktober 2012, s. 753-754.

¹⁷ Wettstein, 2012, s. 756-759.

¹⁸ Wettstein, 2012, s. 760.

Facebook väljer att ta, oavsett anledning. Jag kommer i undersökningen och vidare i diskussionsavsnittet att anta att Facebook har det som Wettstein kallar för kapacitet att använda för att arbeta för mänskliga rättigheter, trots att jag inte kommer att undersöka Facebook styrka som företag.

2.4 EU Kids online

EU Kids Online, en multinationell organisation som forskar om barns internetanvändning, har undersökt föräldrars attityder gentemot deras barns internetanvändning i sin rapport "Towards a better internet for children".¹⁹ Rapporten visar att en stor del av föräldrar är oroliga för att deras barn via internet ska få kontakt med främlingar och se opassande material. Rapporten visar även att användandet av rapporteringsverktyg på internet är relativt lågt bland barn. EU Kids online vill att företag som använder internet ska förbättra internetsäkerheten på nätet för barn genom att bland annat ha lättillgängliga rapporteringsverktyg, möjlighet att välja vem som ser visst material och större tillgänglighet av föräldrakontrollverktyg, där föräldrar kan styra vad barnet kan och inte kan göra online.²⁰

Denna typ av forskning är viktig för denna uppsats för att förstå vart debatten kring barns säkerhet på internet kommer ifrån. När organisationer och myndigheter pratar om ansvar för mobbning i sociala medier så spår detta så klart ur ett verkligt problem, vilket är att barn är utsatta på nätet, inte bara från sina jämnåriga utan även från vuxna människor. Det är också viktigt för att förstå rollfördelningen i fråga om ansvar för mobbning i sociala medier. EU Kids Onlines undersökning är empirisk och vill förbättra säkerheten för barn online.

Rapportens rekommendationer är också intressanta då de visar på hur debatten förs utanför Sverige; EU Kids Onlines undersökning lägger exempelvis ansvar på företag att ha skydd för barnen som surfar på deras sajter.²¹ Detta skiljer sig markant från den debatt som förs i mitt, svenska, material. Denna rapport nämns således i detta avsnitt för att sedan kunna ta spjärn mot det i uppsatsens diskussionsavsnitt.

¹⁹Sonia Livingstone, Kjartan Ólafsson, Brian O'Neill & Verónica Donoso, EU Kids Online, *Towards a better internet for children*, 2012, återfanns 28/5-2013 på <http://www.eukidsonline.net>

²⁰ EU kids online, 2012, s. 2.

²¹ EU kids online, 2012, s. 2.

3.0 Metod: Argumentationsanalys

Metoden jag valt att använda är argumentationsanalys. Syftet med att använda denna metod är för att belysa vilka de centrala argumenten är i debatten kring ansvar för barns rättigheter på internet. Vem uttrycker att någon har ansvar, och varför har denna person eller organisation detta ansvar?

Detta innebär att jag kommer att fokusera på det deskriptiva syftet med en argumentationsanalys, nämligen att 'hitta' argumenten och rekonstruera dem. När jag hittat de centrala argumenten i den pågående debatten om ansvar för barns rättigheter på internet så måste jag ta reda på vad det är för typ av argument; hänvisar man till exempelvis rationella logosargument, auktoriserande ethosargument, eller känsloladdade pathosargument?²². I denna uppsats har jag valt att gruppera de olika argumenten ansvarsförhållanden i fem grupper: sådana uttryck, argument eller rekommendationer som reflekterar statligt ansvar, föräldraansvar, skolansvar, företagsansvar samt ngo-ansvar. Exempel på statligt ansvar är förslag till förändrad eller implementering av lagstiftning, exempel på föräldraansvar är att belysa vikten av att föräldrar håller sig informerade och föra dialog med sina barn, exempel på skolansvar är att lyfta fram lärarnas roll för förebyggande av internetmobbing, exempel på företagsansvar är att anse att företag som är aktiva online också har en skyldighet att skydda sina användare, och exempel på ngo-ansvar är att säga att de är viktiga att finnas för barn att vända sig till.

Naess säger att argument kan stödja en tes eller försvaga densamma, och att argument kan vara hållbara eller ohållbara. Att undersöka huruvida de aktörer som uttalar sig i mitt material lyckas övertyga om sin ståndpunkt är inte målet för denna uppsats. Det centrala för min användning av argumentationsanalys är att nysta upp de argument som används och se till hur de används och vad de säger. Deras styrka som övertygande retorik är inte intressant för mig. Det är alltså *tesen* som jag intresserar mig för, samt ifall det finns ett par återkommande argument. Jag kommer även att i viss mån lyfta fram vad som enligt argumentet är anledningen till att en viss aktör har ett särskilt ansvar, men det är inte en viktig del av denna uppsats.²³

Rolf Ejvegård skriver att för att fastställa en debatts karaktär samt enskilda debattörers uttryckssätt så är det inte nödvändigt att gå igenom allting i en debatt eller grundligt analysera

²² Bergström & Boréus (red.), *Textens makt och mening*, 2005, Lund, s. 89-91.

²³ Bergström & Boreus (red.), 2005, s. 91-92.

alla förekommande resonemang.²⁴ För att göra detta så vill jag utläsa de olika debattörernas teser, det vill säga vad deras ståndpunkt, tes, i debatten är.

Ejvegård belyser ett viktigt problem för min undersökning när han säger att det är vetenskapsmannen som 'formulerar' debattörernas teser. Detta kan vara problematiskt då en debatt i själva verket kan vara väldigt fragmenterad och i vissa fall inte ens riktigt överens om begreppsdefinitioner eller problemformuleringar.

För min undersökning krävs alltså en definition av vad 'ansvar' innebär. I mitt användande så kommer 'ansvar' att vara synonymt med 'skyldighet' - en myndighet som har ansvar för rikets säkerhet har också den korrelerande skyldigheten att bibehålla säkerhet i riket. För denna uppsats syfte så betyder ansvaruttryck att en aktör genom en aktion eller brist på aktion implicit eller explicit uttrycker att en aktör har en positiv eller negativ skyldighet gentemot barn. Problem kan tänkas uppstå om debattörerna i mitt material inte är överens om en definition av 'ansvar' eller om deras definition inte är kompatibel med min dito. Debattörerna kanske inte ens kommer att använda begreppet 'ansvar' utan använda sig av besläktade begrepp eller implicit föreslå ansvarsförhållanden. I min undersökning så kommer jag att använda argumentationsanalys för att visa hur debattörerna i mitt material uttrycker sig i fråga om 'ansvarsförhållanden'.

4.0 Undersökningen

Undersökningen kommer att genomföras genom att jag ser till de olika aktörernas olika kommunikationsmaterial, exempelvis rapporter eller debattartiklar, och genom att använda argumentationsanalys lyfta ut de uttryck som uttrycker vilken tes aktören har för ansvarsförhållanden vid mobbning i sociala medier.

Jag har valt att gruppera olika ansvarsuttryck i fem grupper: sådana uttryck, argument eller rekommendationer som reflekterar statligt ansvar, föräldraansvar, skolansvar, företagsansvar samt ngo-ansvar. Exempel på statligt ansvar är förslag till förändrad eller implementering av lagstiftning, exempel på föräldraansvar är att belysa vikten av att föräldrar håller sig informerade och föra dialog med sina barn. Exempel på skolansvar är att lyfta fram lärarnas roll för förebyggande av internetmobbning. Exempel på företagsansvar är att anse att företag som är aktiva online också har en skyldighet att skydda sina användare, och exempel på ngo-ansvar är att säga att de är viktiga att finnas för barn att vända sig till.

²⁴ Rolf Ejvegård, *Argumentationsanalys*, Studentlitteratur, 2005, s. 75.

Denna indelning är framförallt till för att förenkla den annars ganska röriga debatten kring vem som har ett ansvar när barn blir kränkta på nätet. Men utöver denna roll så vill jag att grupperingarna ska visa på hur mycket vissa aktörer lyfts fram som ansvariga, och vilka som inte lyfts fram i samma utsträckning. Grupperingarna ska även fungera för att lättare föra en diskussion om de olika aktörernas roller i fråga om ansvar för nätmobbning.

Innan jag fortskrider med själva undersökningen så kommer jag här att kort beskriva de aktörer som figurerar i undersökningen.

Facebook : Ett gratis socialt nätverk med över 500 miljoner aktiva användare världen över. Cirka 95% av svenska ungdomar mellan 16-25 år är aktiva i sociala nätverk, där Facebook är överlägset störst i Sverige. 63% av alla internetanvändare över 12 år var samma år aktiva på Facebook.²⁵ Facebook är ett socialt nätverk där du kan umgås med dina vänner och hitta gamla vänner.

BRIS: BRIS, Barnens rätt i samhället, är en politiskt och religiöst obunden förening grundad 1971 som arbetar för barns rättigheter i Sverige. BRIS arbetar ofta riktat mot barn.

Friends: Friends är en icke-vinstdrivande organisation som arbetar emot mobbning. Friends grundades 1997 och jobbar mot ett samhälle där barn och unga växer upp i trygghet och jämlikhet.

Skolverket: Skolverket är förvaltningsmyndighet för det offentliga skolväsendet och för den av det allmänna anordnade förskoleverksamheten, skolbarnsomsorgen och vuxenutbildningen. Skolverket sätter upp ramar och riktlinjer för hur utbildningen ska bedrivas och bedömas. Skolverket arbetar även med att utvärdera verksamheterna för att belysa områden som behövas förbättras nationellt, samt stödjer och utvärderar det utvecklingsarbetet.²⁶

Barnombudsmannen: Barnombudsmannens uppgift är att ta tillvara och främja barns och ungdomars rättigheter, behov och intressen i samhället. BO arbetar bland annat med att driva på genomförandet av barnkonventionen i statliga myndigheter, kommuner och landsting.

²⁵ Olle Findahl, *Svenskarna och internet 2011*, 2011, s.20.

²⁶ Återfanns 29/5-2013 på <http://www.skolverket.se/om-skolverket/om-oss/skolverkets-uppgifter-1.61165>

4.1 Facebooks ställning

- "Facebook tolererar ingen form av mobbning eller trakasserier."²⁷

Facebooks rättighetsdokument konstaterar bland annat att användaren har följande rättigheter; du får inte stjäla någon annans användaridentitet, du får inte mobba, trakassera eller hota en annan användare, eller använda Facebook för att utföra någon "diskriminerande handling".²⁸ Men precis som på skolgården så utsätts barn för mobbning även på internet.

Facebook står i fokus för denna uppsats på grund av det är det största sociala nätverket i världen. Media har rapporterat om flertalet fall av grov mobbning på Facebook, där ett antal slutat med att det utsatta barnet tagit sitt eget liv eller på annat sätt lidit stor skada.²⁹

Facebook själva säger sig ta ett stort ansvar för att förhindra kränkningar, trakasserier och mobbning på deras plattform. Deras egna rättighetspolicy stakar upp skyldigheter du som användare av deras tjänst har: du får inte mobba, trakassera, publicera hatiskt eller hotfullt material eller utföra en diskriminerande handling.³⁰

Facebook erbjuder ett Hjälpcenter där användare får hjälp att navigera kring tjänsten Facebook; exempelvis kan användarna här få hjälp att komma igång med Facebook eller med Facebook i mobilen. Här kan användaren också få hjälp att rapportera innehåll på Facebook som bryter mot företagets gemenskapsregler.³¹ Att rapportera mobbning på Facebook är ett annat område där Hjälpcentret ämnar till att guida användaren igenom processen.

Under rubriken 'mobbning' finns några frågor där Facebook mer eller mindre tydligt belyser sin ansvarsroll i frågan om internetmobbning. Under rubriker som 'Jag har sett något jag inte gillar på Facebook. Vad ska jag göra?' och 'Vad gör jag om en vän trakasseras eller mobbas av någon på Facebook?' så skriver Facebook att användaren ska anmäla det stötande materialet till Facebook och vända sig till någon "du litar på".³² Här verkar tesen från Facebooks sida vara att de har ett ansvar - men de kan inte ta ansvar för allt. Detta understöds även av innehållet på deras 'Familjesäkerhetscenter'³³ där fyra aktörsgrupper lyfts fram; föräldrar, lärare, tonåringar och polismyndigheter. Varje aktörsgrupp har en egen länk med ytterligare

²⁷ Facebook, 2013, Återfanns 28/5-2013 på <https://www.facebook.com/communitystandards>

²⁸ Facebook, 2012, Återfanns 28/5-2013 på <http://www.facebook.com/legal/terms>. Fotnoten gäller artiklarna 3.1-3.12

²⁹ För en uttömmande samling historier om offer för internetmobbning läs Martin Blechers bok Tveeggade Svärdet, Printon, 2012, s. 28-47.

³⁰ Facebook, 2012, Återfanns 28/5-2013 på <https://www.facebook.com/legal/terms>

³¹ Facebook, 2013, Återfanns 28/5-2013 på <https://www.facebook.com/communitystandards>

³² Facebook, 2013, Återfanns 28/5-2013 på <https://www.facebook.com/help/420576171311103/>

³³ Facebook, 2013, Återfanns 28/5-2013 på <https://www.facebook.com/safety>

information om hur de ska förhålla sig till Facebook. Denna information är i mångt och mycket generell sådan, om exempelvis hur föräldrar ska hantera deras barns närvaro på nätet generellt och Facebook specifikt. Men alla fyra gruppernas enskilda sidor innehåller också för uppsatsen viktig information, så som hur de olika grupperna ska förhålla sig till kränkande, trakasserande, mobbande eller på annat sätt olämpligt material på Facebook.³⁴

Dessa sidor anser jag spegla Facebooks syn på ansvar för kränkningar som sker på internet. Sidorna riktar in sig på säkerhet för 'tonåringar', och för att bli medlem på Facebook måste användaren vara minst 13 år gammal. Jag kommer nu att redogöra för de olika gruppernas ansvarsområden enligt Facebooks säkerhetspolicy.

Föräldrar uppmanas att föra en levande dialog med sina barn. De uppmanas att 'se till att dina tonåringar vet vart de ska vända sig för att få stöd om någon skulle trakassera dem'.³⁵ Ansvaret verkar tämligen passivt för föräldrar. Men detta är ett tydligt uttryck för föräldraansvar.

Lärare uppmanas att aktivt använda Facebook och att anmäla opassande material. Även användarna uppmanas att anmäla kränkande eller trakasserande material samtidigt som Facebook försöker få tonåringarna att ta smarta beslut gällande vad de publicerar (och inte publicerar). Men mönstret är detsamma: opassande, kränkande eller trakasserande material ska i första hand anmälas till Facebook. I fall gällande bland annat risk för självmord, återfinnande av försvunna barn och risk för akuta skador så skickar Facebook uppgifter till rättsvårdande myndigheter. Om en användare tror att en annan användare befinner sig i en nödsituation så uppmanas de att ringa lokala polismyndigheter.³⁶ Här säger Facebook att skolan, förkroppsligad av lärarna, har ett förebyggande ansvar för att utbilda barnen i nätet. De gör sedan klart hur ansvarsfördelningen ser ut vid extrema situationer, då det är polis och andra myndigheter som ska kontaktas och inte Facebook själva.

Facebook tar alltså ett stort ansvar för att rensa sin tjänst på material som på ett eller annat sätt skadar eller kränker en användare eller som är brottsligt. Huruvida de är effektiva i implementeringen av sina egna riktlinjer, policydokument och säkerhetsråd låter jag vara osagt. Men ambitionen är tydlig: mobbning som sker på Facebook har Facebook själva ett ansvar att göra någonting åt. De erkänner att kränkande eller trakasserande material inte nödvändigtvis är ett brott mot deras 'gemenskapsregler' och att detta försvårar Facebooks

³⁴ Facebook, 2013, Återfanns 28/5-2013 j på <https://www.facebook.com/safety/groups/parents/>

³⁵ Facebook, 2013, Återfanns 28/5-2013 på <https://www.facebook.com/safety/groups/parents/>

³⁶ Facebook, 2013, <https://www.facebook.com/safety/groups/law/>

möjligheter att ta bort sådant material. Men Facebook franchisar en del av ansvaret till användarna, att de själva ska anmäla sådant material. På detta sätt arbetar Facebook som en polismyndighet: om vi ser ett brott så tar vi tag i det, men vi förlitar oss på allmänheten att anmäla brott också.

Facebooks policy mot internetmobbing är ett tydligt exempel på hur ett företag tar ett socialt ansvar för sina kunder, eller i detta fall användare. Facebook är till en viss del en uppkopplad avbild av människors verkliga liv. Människors agerande på Facebook skiljer sig markant från sättet vi agerar gentemot andra företag.³⁷ Det fragmenterade forskningsfältet Corporate social responsibility (CSR), som ämnar till att få företag att ta ett socialt ansvar på grund av sin stora makt, är en intressant utgångspunkt för att tänka över Facebooks ansvar för mobbing som sker på det forum de skapat. CSR är någonting som företag som är aktiva på internet förhåller sig till. Det verkar också vara en levande del i Facebooks policy att reglera sin sajt för att uppfylla ett visst socialt ansvar.

Tesen för Facebooks syn på ansvarsfrågan kring mobbing på nätet ter sig vara relativt klar. Facebook själva tar ett stort ansvar för att rensa bort opassande material; men de tar inget ansvar för att förhindra att detta material publiceras från början. De ser sedan ytterligare tre av de grupperingar jag tidigare nämnt som relevanta för frågan om vem som har ansvar för mobbing på Facebook: rättssystem, föräldrar och skolan. Facebooks ställning stödjer mina teorier om komplexiteten av problemet denna uppsats fokuserar på. Facebook lyfter också i viss mån upp att ungdomarna själva har ett visst förebyggande ansvar, genom att tänka på vad de publicerar, men hänvisar sedan ungdomarna till rapporteringsverktygen som finns i tjänsten.³⁸

I en video på Facebooks Hjälpcenter visar de förståelse för kopplingen mellan nätet och verkligheten genom att tala om hur mobbing på Facebook är sammankopplat med mobbing i det verkliga livet. Detta belyser de sedan ger en utmärkt möjlighet att få användarna att 'visa' mobbningen för någon, exempelvis en förälder, och sedan göra något åt det. Facebook visar här återigen hur de ser på sin roll: de har ett ansvar för kränkningar som sker i deras forum, men den mobbing som finns på Facebook är en förlängning av mobbing som sker i verkliga livet. Lösningen måste således komma i verkligheten, inte online.³⁹

³⁷ Vissa skulle till och med säga att vi inte är kunderna, utan produkterna, för Facebook. Läs mer: Fredrik Alvarén, *Såld på nätet*, Ordfront, Stockholm, 2012.

³⁸ Facebook, 2013, återfanns 29/5-2013 på <https://www.facebook.com/safety/groups/teens/>

³⁹ Facebook, 2013, Återfanns 28/5-2013 på <https://www.facebook.com/help/420576171311103/>.

Facebook tar ett ansvar för de kränkningar som oundvikligen sker på deras sajt. Företaget verkar ha anammat, om än ej explicit, en idé om socialt ansvar för företag. Facebook har egna policydokument och användaravtal där användarna åtar sig att exempelvis inte kränka eller mobba en annan användare. Men Facebook har även ett uppföljningssystem där användare kan anmäla kränkande eller opassande material. Detta material kan uppfattas kränkande av en användare även om det inte bryter mot Facebooks användarvillkor.

Men Facebook väljer att, återigen implicit, göra skillnad på ansvar för mobbning i den 'riktiga världen' och den som sker i den virtuella världen. Genom att mobbningen på Facebook är mer synlig än den offline så säger Facebook att det kan hjälpa utsatta barn att få till en lösning i den riktiga världen genom att 'visa' mobbningen på ett annat sätt än den som sker på skolgården. Genom att uppmuntra tre andra aktörer; föräldrar, rättssystem och skolan att använda Facebook som verktyg för att skydda barnen så visar de också hur företaget anser att ansvaret för mobbning på nätet är delat. Facebook tar heller inte något ansvar för att förhindra att mobbande eller kränkande material läggs upp från början.

4.2 BRIS ställning

Rapporten "it-2011" från BRIS är relativt explicit i sin formulering av vem som har ansvar för barns rättigheter på internet. "*För att tillgodose varje barns rätt till liv och utveckling (artikel 6) och rätt att bli tagen på allvar och lyssnad på (artikel 12) är det vuxnas ansvar att se till att alla barn och ungdomar hela tiden har någonstans att vända sig för att få stöd och hjälp även när de råkar illa ut online*"⁴⁰ går att läsa i rapporten. Den självklara följdfrågan är vilka de 'vuxna' är; staten, föräldrar, skola, eller den sociala plattformen där kränkningarna äger rum? BRIS svarar implicit genom att i rapporten tala om att föräldrar och andra vuxna kan bli en viktig resurs kring problem och frågor som rör vardagen online.⁴¹

Rapporten ger sex förslag på förändringar/förbättringar för att på ett mer effektivt sätt förebygga kränkningar av barns rättigheter online. Tesen här är alltså att dessa sex krav på förändring/förbättring reflekterar vem som har ansvar för kränkning av barns rättigheter på internet. Kraven gäller tre av de ansvarsgrupperingar jag nämnt; de som reflekterar statligt ansvar, genom att BRIS föreslår krav på ett nationellt kunskaps- och forskningscentrum för att stötta myndigheter, inkorporering av barnkonventionen i svensk lagstiftning och ökad kunskap för skolor och andra institutioner som arbetar med barn, de som reflekterar

⁴⁰ Barnens Rätt i Samhället (BRIS), *Barnen, BRIS och it*, 2011, s. 19.

Återfanns 28/5-2013 på http://www.bris.se/upload/Material/barn_bris_it_2011.pdf.

⁴¹ BRIS, 2011, s. 19.

föräldraansvar då de föreslår bättre information om barns situation på internet och de som reflekterar ngo-ansvar eftersom BRIS vill själva kunna erbjuda jourkontakt till utsatta barn.

Det krav som syftar till bättre information för föräldrar skrivs "Att föräldrar och andra viktiga vuxna ska få tillgång till ny kunskap om ungas vardag online, så att förståelsen ökar för värdet av att skapa möten och samtal med sina barn och ungdomar i och om deras vardag online, samtidigt som man är mån om de ungas integritet."⁴² Detta uttryck lägger också ett ansvar på en onämnd aktör att informera föräldrar om barn och ungdomars vardag online.

BRIS anser att i första hand är 'vuxenvärldens' ansvar att förebygga och bekämpa nätmobbning och andra typer av kränkning av barns rättigheter på nätet. De krav de ställer upp uttrycker föräldraansvar, statlig ansvar och ngo-ansvar. BRIS uttrycker däremot inte företagsansvar.

4.3 Friends ställning

Friends 'Nätrapport 2013', vars syfte är att hjälpa vuxna hur de kan bidra till ett schysstare klimat på nätet, ger en tydlig bild av organisationens syn på ansvarsfördelningen för kränkningar på internet. Statligt ansvar uttrycks i avsnittet 'Samma lagar gäller' som belyser vilka lagar som gäller på internet - bland annat att skolor har ett ansvar att agera gällande kränkningar på nätet om kränkningarna påverkar elevens skoldag.⁴³

Föräldraansvar uttrycks då Friends belyser att deras undersökningar visar att föräldrar har en viktig roll att fylla när barn blir kränkta på nätet. Det vanligaste svaret på frågan hur vuxna ska göra för att bidra till ett bättre klimat på nätet är att prata med barnen. Detta lyfts också fram i rapporten som viktigt. Under rubriken 'Friends Fem principer för ett schysst klimat på nätet' lyfter Friends fram fem punkter för hur vuxna ska bidra till ett schysstare klimat på nätet: Prata om hur man är schysst på nätet, visa intresse och skaffa kunskap, vara en positiv förebild på nätet, sätta kloka gränser på nätet, samt lyssna och agera.⁴⁴

Friends generalsekreterare lyfter fram skolansvaret i avsnittet 'Generalsekreteraren har ordet'. Skolansvaret spår ur det statliga ansvaret då skolan har ett juridiskt ramverk att följa för att hantera kränkningar och mobbning, även på nätet.⁴⁵

⁴² BRIS, 2011, s. 19.

⁴³ Friends & Norton, *Friends Nätrapport 2013*, 2013, s. 6-7.

⁴⁴ Friends & Norton, 2013, s. 16 samt s. 20-21.

⁴⁵ Friends & Norton, 2013, s. 5.

Under rubriken 'Vems ansvar?' på Friends hemsida så skriver Friends utförligt om ansvarsfördelningen för kränkningar och mobbning i skolverksamheten.⁴⁶ Dock påpekar Friends att skolan och fritiden inte kan isoleras från varandra och att mobbning i den ena sfären påverkar barnet på alla arenor. Alltså gäller de rekommendationer Friends stolpar upp även när en skola får kännedom om att en elev utsätts för nätmobbning. Friends rekommendationer för hur en skola ska agera när de får vetskap om att en elev känner sig utsatt uttrycker, förutom skolansvar, föräldraansvar då Friends rekommenderar skolan kontaktar föräldrarna i ett tidigt skede, och statligt ansvar genom att skolan förväntas anmäla kränkningen till relevanta myndigheter.

Friends har vid ett antal tillfällen skrivit debattartiklar i dagspress där de diskuterar frågor kring nätmobbning. På Upsala Nya Tidnings debattsida så skrev de i maj 2013 under rubriken 'Så kan lärare stoppa nätmobbning'. Som rubriken avslöjar så uttrycks här skolansvar; Friends vill att lärare bland annat ska prata med eleverna om hur man beter sig på nätet och vara en förebild för ungdomarna även online.⁴⁷ I en annan debattartikel, publicerad i Aftonbladet december 2012, uttrycks både skol- och föräldraansvar när de skriver att "ett nära och effektivt samarbete mellan hem och skola måste också till, då internet suddar ut gränsen mellan dessa (online kontra offline, reds anm.) världar".⁴⁸

Friends ställning är att det är föräldrar, skolan, och staten som har ansvar för att bekämpa mobbning på nätet. I deras Nätrapport 2013 så lyfter det fram statligt ansvar för att implementera existerande lagar, skolans ansvar att följa dessa lagar, och lyfter fram föräldrarnas ansvar för att motverka nätmobbning. Friends uttrycker inte explicit att de själva eller någon annan ngo har ett ansvar för att motverka nätmobbning, och mest intressant av allt så lyfter de inte fram företagsansvar alls.

4.4 Skolverkets ställning

Det är talande för komplexiteten kring ansvarsfrågor på internet att Skolverkets rapport "It-användning och it-kompetens i skolan" i sin sammanfattning lyfter fram att svenska lärare har ett stort kompetensutvecklingsbehov för att förebygga kränkningar och mobbning på

⁴⁶ Återfanns 29/5-2013 på <http://www.friends.se/foraldrar/vems-ansvar>

⁴⁷ Lars Arrhenius, Bo Jansson, *Så stoppar läraren nätmobbning*, publicerad 16/5-2013 på <http://www.unt.se/debatt/sa-stoppar-lararen-natmobbing-2424851.aspx>.

⁴⁸ Johanna Nilsson, Lars Arrhenius, *Nätmobbingen är allas ansvar*, publicerad 3/9-2012 på <http://www.aftonbladet.se/debatt/article15348212.ab>.

internet.⁴⁹ Detta är, enligt rapporten, en förändring jämfört med för tre år sedan, då det mest efterfrågade var ökad kompetens kring bild, film och ljud med hjälp av datorer.

Rapporten, som syftar till att följa upp it-användning och it-kompetens i den svenska skolan, lyfter fram bristen på förebyggande åtgärder i skolor mot internetbaserad mobbning eller kränkning mellan elever. Detta anses vara på grund av brist på lärarkompetens på området.⁵⁰ Det förordas också bättre utbildning på området lag och rätt på internet.

Det förebyggande arbetet mot nätkränkningar lyfts upp som väldigt viktigt i Skolverkets it-rapport. Det finns här en skyldighet från skolan att undervisa eleverna i internetetik och förhållningssätt till internet, både i fråga om upphovsrättsligt material, källkritik och kränkningar på nätet. Men rapporten säger också explicit att för att förebygga kränkningar på nätet så behöver de "lära elever att vara försiktiga med vad de publicerar om sig själva och andra [...]".⁵¹ Det lägger också ett visst ansvar på den kränkte eleven att inte 'uppmuntra' kränkningarna.

Barn- och elevombudet citerar Skolverkets allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling när de på sin hemsida skriver att skolan har ett ansvar för diskriminering eller kränkande behandling "om påstådda kränkningarna (som exempelvis sker på internet, reds anm.) har en koppling till verksamheten är den [skolan] skyldig att utreda det inträffade".⁵² Detta är uttryck för att det enbart finns ett skolansvar. Mobbning eller kränkande behandling som sker utanför skolan, exempelvis på internet, som har en koppling till skolverksamheten, är alltså skolans ansvar och ska behandlas på samma sätt som kränkningar som sker i skolverksamheten. Men kränkningar som inte faller inom den ramen är skolan också befriade ifrån. Vem som har ansvar i det fallet nämns dock inte explicit i Skolverkets rapport, men de skriver att om ett barn far illa ut så kan anmälningar göras till flera myndigheter, framförallt Polis och socialtjänst.⁵³ Internetmobbning som inte har koppling till skolans verksamhet nämns alltså inte explicit i rapporten.

Barn- och elevombudet publicerade år 2009 en rapport om handledning för att utforma en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling som heter 'Förebygga diskriminering och kränkande behandling'. Denna rapport uttrycker samma typ av ansvarsfördelning som

⁴⁹ Skolverket, *It-användning och it-kompetens i skolan*, Rapportnr 386, 2013, s. 6.

⁵⁰ Skolverket, 2013, s. 14.

⁵¹ Skolverket, 2013, s. 14.

⁵² Barn- och elevombudet, återfanns 28/5-2013 på <http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/Fragor-och-svar/>. Även Skolverket, *Skolverkets allmänna råd: arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, Elanders Sverige, Stockholm, 2012, s. 33.

⁵³ Skolverket, *Skolverkets allmänna råd*, 2012, s. 35.

skolverkets allmänna råd och kommer därför inte att diskuteras vidare då den inte explicit nämner kränkningar eller mobbning på internet.'

Skolverkets ställning är att skolan har ett absolut ansvar i de fall av nätmobbning då kränkningarna kan kopplas till skolan, då skolan enligt skollagen då är ansvarig. I de fall då detta inte är fallet så är skolan 'befriad' från ansvar. Skolverkets ställning är alltså att skolan på grund av det juridiska ramverket har fullt ansvar även för kränkningar som sker utanför skolan om dessa är kopplade till skolverksamheten.

5.0 Diskussion

I diskussionsavsnittet nedan kommer jag att ta spjörn emot både den forskning som presenterades i början av denna uppsats och de resultat som min undersökning utmynnat i.

5.1 Bristen på företagsansvarsuttryck

Under vintern 2012, då ett konto på bildtjänsten Instagram som laddade upp kränkande bilder på unga flickor med kommentarer som 'horror' och 'slynor' skapade oroligheter i Göteborg, så kom frågan om vilket ansvar i detta fall Instagram (ägt av Facebook) har för att dessa bilder tilläts i deras tjänst. Frågan debatterades flitigt i dagspressen.⁵⁴ Men ingen aktör - förutom Facebook själva - lägger i det material jag valt att analysera ett ansvar på Facebook, eller någon annan social media, för att förhindra internetmobbning på deras sajter. Detta är för mig förvånande.

Det verkar här finnas ett glapp mellan den professionella och offentliga debatten, där den förstnämnda, som undersökts i denna uppsats, mer lutar åt att lägga ansvar på staten, skolan och föräldrarna, medan den sistnämnda också lägger ansvar på de som förmedlar tjänsten där brotten begås, exempelvis sociala medier som Facebook och Instagram.

Att ansvariga myndigheter som Skolverket och Barn- och elevombudet lägger ett stort ansvar på de som i dagens juridiska ramverk är potentiella straffmottagare, det vill säga framförallt skolan, är inte särskilt förvånande. Men att granskande organisationer som Barnombudsmannen och ngo:er inte trycker på för mer företagsmässigt ansvar och samarbete på nätet är intressant.

⁵⁴ Läs bland annat: Lars Lindström, publicerad 8/12-2012 på <http://www.expressen.se/kronikorer/lars-lindstrom/vilket-ansvar-har-instagram-och-agaren-facebook/>.

Bristen på uttryck för företagsansvar tror jag kan bero på flertalet faktorer. Att detta ofta är multinationella företag som följer under andra rättssystem än det svenska, är säkerligen en. Det kan leda till en känsla av hopplöshet, att det är en för stor drake att angripa. Men jag tycker det är anmärkningsvärt att frågan i dessa kretsar inte ens verkar vara på tapeten.

Att Facebook själva tar ett stort ansvar för att ta bort kränkande och opassande material från deras tjänst borde dock vara en öppning för ngo:er och andra aktörer att debattera frågan om vilken ansvar företag som driver sociala medier, framförallt sådana där barn är tillåtna, har för kränkningar som sker inom deras forum. Att interagera dessa företag i diskussionen om hur vi arbetar för barns rättigheter på internet tror jag är centralt för att kunna hävda dem i det nya millenniet. I takt med att internet blir en större och större del av våra liv, samtidigt som företag ökar sin makt, och att mer och mer av vårt liv existerar i den virtuella världen så krävs det sätt att arbeta för rättigheter även online. Vi måste förstå att mänskliga rättigheter kan kränkas även på nätet. Detta är inte minst sant i fråga om barns rättigheter. Eftersom internet i sin natur är fritt och lättillgängligt så är det också de svagaste som även här är de mest utsatta. De som själva inte hävdar sina rättigheter på internet, exempelvis barn och ursprungsbefolkningar, som historiskt haft svårt att hävda sina rättigheter själva, får här även fortsatt svårt att kräva sina rättigheter.

Problemet med ansvar för barns rättigheter på internet anknyter på detta sätt till större frågeställningar om hur vi ska förhålla oss till rättighetsanspråk på internet. Ska vi se internet som en förlängning av den riktiga världen, och därmed låta samma regler som styr båda arenorna? Eller är internet fundamentalt annorlunda och därmed lyda under ett annat regelverk - kan vi ens ha rättigheter på internet? Den sista frågan är i västerländsk civilisation idag självklar - jag kan bli trakasserad på nätet, jag kan bli bestulen på nätet, alltså har jag rättigheter på nätet, eftersom dessa kan kränkas. Men internet är på ingalunda sett en självklar del av människors liv. Många människor, främst utanför väst, lever helt eller delvis utan internet.⁵⁵ I den stora debatten om mänskliga rättigheter är det därför viktigt att inte överdriva internets betydelse. Men i fråga om rättigheter i sociala medier är det självfallet viktigt att diskutera hur vi ska förhålla oss till denna 'nya värld'.

Wettsteins artikel som behandlats under 'Tidigare forskning' lyfter som bekant fram frågan om huruvida en aktör har kapacitet eller inte för att respektera, skydda och förverkliga rättigheter som centralt för huruvida de har ett ansvar att fullfölja de tre skyldighetsområdena. Med den

⁵⁵ Återfanns 30/5-2013 på <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>.

modellen så kan vi konstatera att Facebook har kapaciteten att fullfölja alla tre områdena. Men enligt mig så brister de i så fall på punkten att förverkliga rättigheter, då de inte tar ett större ansvar för att förhindra att kränkande material från början läggs ut. Detta kan självfallet kritiserars i sig; till vilken grad ska Facebook och liknande företag kontrollera hur vi kommunicerar i deras forum? Men en tankeställare till er som läser detta arbete är att fundera kring detta i relation till hur barns rättigheter ska skyddas. Utan att diskutera rent tekniska lösningar för hur Facebook skulle kunna förhindra att kränkande material läggs ut på sajten så kan vi fundera kring om Facebook har ett större ansvar för att se till att det inte läggs material som kränker barn än de har när det gäller material som kränker vuxna. Om vi fullföljer linjen med att det är den vuxna världens ansvar att skydda barn från att bli kränkta, så torde svaret på frågan vara ja.

5.2 Vad är problemen med hur vi talar om ansvar?

Samtalet om ansvar för mobbning på nätet är inte helt glasklart. Även om min undersökning ger bra svar på frågan hur dessa frågor argumenteras kring och talas om, så finns det fortfarande en brist på ansvarsfördelning. Detta förkroppsligas av Barnombudsmannens 'Länktips': under rubriken 'Här kan du få hjälp och stöd' finns nio länkar, och under rubriken 'Här kan du göra en anmälan' finns ytterligare nio länkar. På vilket bättre sätt kan denna uppsatsens syfte rättfärdigas än genom att kolla på dessa länkar och sätta sig i ett barns situation. Hur tänker en 12åring som utsätts för (internet)mobbning när det får nio alternativ att anmäla till?⁵⁶

Frågan om ansvar för nätmobbning är aktuell och hanteras också i de flesta relevanta aktörers olika kommunikationsmedel. Det enda undantaget är Föräldraalliansen⁵⁷ som inte erbjuder relevant material. Men svaret de olika aktörerna ger uttrycker förvisso relativ samstämmighet men konsensusen är i sig rörig, som länkarna på Barnombudsmannens hemsida visar. Är det adekvat att ha nått konsensus om vem som har ansvar för intermobbing när svaret är att nio olika myndigheter och organisationer har ett ansvar? Självfallet inte.

Jag tycker att diskussionen kring ansvar för internetmobbning missar en viktig aspekt när frågan om företagsansvar ignoreras. När mobbing flyttar från skolan till internet, så har den aktuella internetsajten, precis som skolan i 'traditionell' mobbing, byggt upp forumet där kränkningarna kan begås. Detta betyder på intet sätt att Facebook eller någon annan

⁵⁶ Barnombudsmannen, återfanns 30/5-2013 på <http://www.barnombudsmannen.se/om-oss/lanktips/>.

⁵⁷ En nationell samlingsorganisation för föräldraföreningar.

internetsajt är ansvariga för att mobbningen existerar, utan det betyder att dessa företag har makt att övervaka det som händer på deras forum, precis som skolan har när barn befinner sig där. Eftersom diskussionen inte borde handla, och inte heller i någon större utsträckning gör det, om vem som är skyldig till att barn mobbas på internet utan borde handla om hur vi på bästa sätt hanterar det faktum att det sker, så borde företag som erhåller en internetplattform där ungdomar samlas bjudas in i samtalet. Med den makt dessa företag får så borde också ett ansvar följa, speciellt när det handlar om barns rättigheter. Det är framförallt anmärkningsvärt att Facebook verkar beredda att ta ett ansvar, men att det snarare är från myndighetshåll som initiativ till diskussion inte existerar. Det är också intressant att konstatera att en rapport från EU Kids Online lyfter fram företagsansvar när de i sin rapport 'Towards a better internet for children' lyfter fram fem rekommendationer till företag för att förbättra säkerheten på internet.⁵⁸ Denna uppsats har inte som syfte att jämföra Sveriges syn på ansvar med hur samtalet ser ut i andra länder men jag tycker att en slutsats som kan dras är att Sverige generellt sett inte ger ansvar åt företag utan förlitar sig på staten. Detta kan underbyggas med det min undersökning visar, att både skolansvar och statligt ansvar uttrycks flitigt av relevanta aktörer. Om sättet mina undersökningsobjekt talar om ansvar för mobbning i sociala medier har ideologiska drag är dock ingenting jag ämnar till att svara på här.

Ett annat problem med diskussionen om ansvar för barns rättigheter på internet visas bra i en debattartikel skriven av BO (Barnombudsmannen) angående ett omdebatterad självmord på en ung flicka som utsattes för grov internetmobbning av en äldre man. BO belyser värdet av att diskutera ansvarsfrågan när det handlar om barn som mobbar barn. Det lyfts dock fram att när det visade sig att förövaren var en vuxen man, och inte ett barn, så förändrades diskussionen, från att handla om skolans ansvar till att handla om att skydda barn på nätet från pedofiler och grooming.⁵⁹ Det finns uppenbart en ovilja att diskutera ansvar när mobbning sker mellan två barn vilket jag tror kan härledas till problematik för barn och rättighetsinnehav, men också till det faktum att barn generellt sett inte ses som förövare utan enbart som offer. Det är helt enkelt enklare att lägga ansvar (eller skuld) på en vuxen förövare än ett barn eftersom barnets skuld implicerar att andra aktörer haft ett ansvar (till exempel skolan eller föräldrarna). Jag tror också att en anledning till att frågan inte debatteras så flitigt som den borde är att det helt enkelt är en väldigt svår fråga. Men just därför är det viktigt att

⁵⁸ EU kids online, 2012, s. 2.

⁵⁹ Åsa Landberg, Fredrik Malmberg, 2013, publicerad 6/4-2013 på <http://www.barnombudsmannen.se/nyheter/2013/4/ett-barns-sjalvmord-ar-alltid-ett-haveri/>.

vi stängas med dessa frågor. För faktum är att barn även på internet är potentiella förövare som kan göra riktig skada.

Väldigt mycket ansvar läggs på föräldrar och skolan att bekämpa internetmobbing. Även om det ter sig relativt logiskt att de som är närmast barnen också har ett stort ansvar för att se till att barnen mår bra så går det att kritisera till vilken utsträckning dessa aktörer ansvarar för barns rättigheter på internet. Grundtanken verkar vara att när ett barn kränks i skolan så är det skolans ansvar att göra något åt detta. Men när ett barn kränks på internet så lägger vi inte ansvar på internetsajten. Jag efterlyser att de aktörer jag valt att undersöka i denna uppsats i större utsträckning börjar fundera kring företagsansvar för barns rättigheter på internet.

6.0 Sammanfattning

Denna uppsats syfte är att belysa hur centrala aktörer för barns rättigheter i Sverige argumenterar kring ansvarsförhållanden för mobbing i sociala medier. Aktörerna som undersöks är Barnens rätt i samhället (BRIS), Friends, Skolverket och Facebook. Min frågeställning lyder 'På vilket sätt argumenterar centrala aktörer för ansvarsförhållanden kring mobbing i sociala medier?'. Följfrågan vad valt att också svara på och diskutera är 'vem eller vilka aktörer ges störst ansvar för att bekämpa nätmobbing i mitt material?'.
Jag beskrev tidigt mina teoretiska utgångspunkter som är menade att hjälpa läsaren att förstå problemområdet bättre men också att användas av mig löpande i uppsatsens undersökning och diskussion där jag tar spjörn emot de idéer som presenterats i tidigare forskning.

I undersökningen undersöker jag fem olika aktörers ställning till ansvar för mobbing på nätet, nämligen Facebook, BRIS, Friends, Barn- och Elevombudet samt Skolverket. Genom att kolla på dessa aktörers olika kommunikationsmaterial, exempelvis rapporter, debattartiklar och policydokument, så letar jag efter uttryck för ansvarsfördelning.

Jag valde att använda fem grupperingar för ansvarsuttryck för att förenkla för läsaren. Dessa är skolansvar, företagsansvar, ngo-ansvar, statligt ansvar samt föräldraansvar. Min undersökning visar att det är vanligaste att de aktörer jag valt att titta på talar om skolansvar, föräldraansvar och statligt ansvar. Endast Facebook utav mina undersökningsobjekt talar alls om företagsansvar.

Jag diskuterar efter min undersökning kring mina resultat i relation till mina teoretiska perspektiv. Jag lyfter fram frågor om bristen på uttryck för företagsansvar samt vilka problem

jag ser med sättet samtalet förs kring ansvarsförhållanden för mobbning i sociala medier. Jag framförhåller med hjälp av mina teoretiska perspektiv om CSR att organisationer som arbetar med barns rättigheter på ett eller annat sätt bör ställa sig frågan om inte stora företag borde integreras i samtalet kring barns rättigheter på internet, särskilt i arbetet mot mobbning i sociala medier. Det största problemet med hur dessa aktörer argumenterar för ansvarsförhållanden för mobbning i sociala medier som lyfter jag fram är att den konsensus som nås inte kan anses adekvat då svaret lägger ansvar på allt för många aktörer.

Jag avslutar med att uppmana relevanta aktörer att ta upp frågan om företagsansvar för att bekämpa mobbning i sociala medier i framtida debatt.

Litteraturlista

EU Kids Online,

<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/EUKidsOnlineReportfortheCEOCcoalition.pdf>.

Olle Findahl, *Svenskarna och internet*, 2012. Återfanns 28/5 på

<https://www.iis.se/docs/SOI2012.pdf>.

Olle Findahl, *Svenskarna och internet 2011*, 2011, . Återfanns 30/5-2013 på

<https://www.iis.se/docs/SOI2011.pdf>.

Bessant, *'International law as remedy: when the state breaches child protection statutes'*, 2011, Victoria.

Lisa Bjurwald, *Skrivbordskrigarna*, Natur & Kultur, Stockholm, 2013.

Garriga & Melé, *'Corporate Social responsibility theories: Mapping the territory'*.

Shue, Henry. *Basic rights: subsistence, affluence, and U.S. foreign policy*. Princeton, N.J.: Princeton U. P., 2006.

Florian Wettstein, 'CSR and the Debate on Business and Human Rights: Bridging the Great Divide', *'Business Ethics Quarterly'*, oktober 2012.

Miller, *The responsibility to protect Human rights*, Oxford, 2006.

Sonia Livingstone, Kjartan Ólafsson, Brian O'Neill & Verónica Donoso, EU Kids Online, *Towards a better internet for children*, 2012, återfanns 28/5-2013 på <http://www.eukidsonline.net>.

Bergström & Boréus (red.), *Textens makt och mening*, 2005, Lund.

Rolf Ejvegård, *Argumentationsanalys*, Studentlitteratur, 2005.

Martin Blechers bok *Teeggade Svärdet*, Printon, 2012.

Lars Arrhenius, Bo Jansson, *Så stoppar läraren nätmobbning*, publicerad 16/5-2013 på <http://www.unt.se/debatt/sa-stoppar-lararen-natmobbing-2424851.aspx>.

Johanna Nilsson, Lars Arrhenius, *Nätmobbingen är allas ansvar*, publicerad 3/9-2012 på <http://www.aftonbladet.se/debatt/article15348212.ab>.

Skolverket, *It-användning och it-kompetens i skolan*, Rapportnr 386, 2013.

Skolverket, *Skolverkets allmänna råd: arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, Elanders Sverige, Stockholm, 2012.

Lars Lindström, publicerad 8/12-2012 på <http://www.expressen.se/kronikorer/lars-lindstrom/vilket-ansvar-har-instagram-och-agaren-facebook/>.

Åsa Landberg, Fredrik Malmberg, 2013, publicerad 6/4-2013 på <http://www.barnombudsmannen.se/nyheter/2013/4/ett-barns-sjalvmord-ar-alltid-ett-haveri/>.

Följande internetlänkar användes i uppsatsen

Facebook, 2013, Återfanns 28/5-2013 på <https://www.facebook.com/communitystandards>

Facebook, 2012, Återfanns 28/5-2013 på <http://www.facebook.com/legal/terms>

Facebook, 2013, Återfanns 28/5-2013 på <https://www.facebook.com/communitystandards>

Facebook, 2012, Återfanns 28/5-2013 på <http://www.facebook.com/legal/terms>

Facebook, 2013, Återfanns 28/5-2013 på <https://www.facebook.com/safety/groups/parents/>

Facebook, 2013, <https://www.facebook.com/safety/groups/law/>

<http://www.friends.se/foraldrar/vems-ansvar>

<https://www.facebook.com/safety/groups/teens/>

Skolinspektionen, BEO, <http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/Fragor-och-svar/>.

Barnombudsmannen, återfanns 30/5-2013 på <http://www.barnombudsmannen.se/om-oss/lanktips/>.

<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>